
Saamelaisten historialliset kokemukset taakkana ja voimavarana

Veli-Pekka Lehtola

Professori emeritus

Giellagas-instituutti

Oulun yliopisto

Historian haasteet

Saamelaisten menneisyydessä riittää käänteitä ja kolonialismin vaikutuksia:

- rajasulkujen vaikutukset tuntuvat vielä nykyaikanakin (esim. kolttasaamelaisten muutto Inarin seudulle 1945-49)
- rotututkimukset – tieteellinen kolonialismi, viimeksi: kirkon rooli
- Lapin sodan hävitystä ja evakkomatkaa (1944-45) seurannut jälleenrakennusaika: suomalaiset arvot ja ihanteet
- asuntolakokemukset < koululaitoksen rooli
- tekoaltaiden rakentaminen > ympäristöön vaikuttaneet tekijät

Historian haasteet

- laajemmin saamelaisten omien rakenteiden ohittaminen ja korvaaminen: yhteiskuntamuodot, maankäyttö, kieli ja kulttuuri < kolonialismin käsite, valtasuhteet
- jatkunut nykypäivään: monissa valtion toimissa saamelaiset kokevat tulleen ylikävellyiksi < kolonialismi / assimilaatio ei vain historian asia, vaan jatkuu yhä = nykytilannetta tarkasteltava ja tuettava
- eri saamelaisryhmillä omat historialliset kokemuksensa – inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset, vrt. pohjoissaamelaiset

Saamelaiset ja asuntolakoulut

- aiempi kirkollinen katekeettajärjestelmä: 5 km kauempana koulusta asuville kiertävät opettajat, usein saamelaisia tai saamentaitoisia – vain pari-kolme viikkoa / v
- v. 1947 oppivelvollisuuslain muutos: ympärivuotinen koulutus – kaikki keskuskouluihin, suomenkielisyys, isot asuntolat
- esimerkki ulkopuolisista toimenpiteistä = valtion lainsäädäntö – Lapin kansanedustajat: Lappi tasavertaiseksi

Menesjärven koululaisia v. 1958. Eturivistä alkaen Elli Näkkäläjärv, Paulus Näkkäläjärv, Onni Jomppanen ja Kaarina Jomppanen. Vas. takana Oula Sara.

Saamelaiset ja asuntolakoulut

- keskuskoulut + isot asuntolat, joissa pitkiä aikoja: lapsen yhteys kotikieleen, omiin perinteisiin (ruokakulttuurista kädentaitoihin) ja elämäntapaan haurastui ja katkesi
- valtion koululaitoksessa saamen kielellä ei minkäänlaista asemaa 1970-luvulle saakka: lasten opeteltava opettajiensa kieli
- koti-ikävä, hylätyksi tulemisen tunne – vapaa uhmaamaan? – M. Rasmus: hierarkkiset rakenteet, traumat
- sukupolvien välit: vanhemmilla sota- ja evakkokokemukset – lapsilla erilaiset ja siltä samantyyppiset

Saamelaiset ja asuntolakoulut

- keskuskoulut + isot asuntolat, joissa pitkiä aikoja: lapsen yhteys kotikieleen, omiin perinteisiin (ruokakulttuurista kädentaitoihin) ja elämäntapaan haurastui ja katkesi
- valtion koululaitoksessa saamen kielellä ei minkäänlaista asemaa 1970-luvulle saakka: lasten opeteltava opettajiensa kieli
- koti-ikävä, hylätyksi tulemisen tunne – vapaa uhmaamaan? – M. Rasmus: hierarkkiset rakenteet, traumat
- sukupolvien välit: vanhemmilla sota- ja evakkokokemukset – lapsilla erilaiset ja siltä samantyyppiset
- myönteiset puolet: koulutus köyhillekin – sosiaalistuminen – oppineen saamelaisnuorison esiinmarssi 1960-luvulla – myös pärjäämistarinat

Saamelaiset ja asuntolakoulut

monen saamelaissukupolven avainkokemus, seuraukset:

- radikaali liike: repi mutta myös muodosti uutta yhteisyyttä, luova mutta myös traumaattinen ”saamelaisrenessanssi”
- koteloituneet kokemukset – elinikäiset jäljet, huono itsetunto ja irrallisuuden tunne, pahimmillaan masennus ja itsetuhoisuus
- osa alkuperäiskansojen synkkiä historioita – opettajat ja opetusohjelmat, jotka pohjasivat toisen kulttuurin arvoihin, tuottivat lapsille väistämättä epäonnistumisen tunteita:

”Erossa omista vanhemmistaan lapset kasvoivat saamatta osakseen sen enempää kunnioitusta kuin kiintymystäkään. Koululaitos, joka halveksi ja alistui vanhempien kulttuuria ja perinteitä, rapautti lasten itsekunnioituksen. Kouluaika katkaisi sukupolvien välisen tiedon, arvojen ja taitojen jatkuvuuden eikä pystynyt tarjoamaan tilalle korvaavia pärjäämisen taitoja uudessa yhteiskunnassa.” (TRCC 2015)

Nuorten uudet haasteet

- kipeät kokemukset eivät vain menneisyyden asia – erityisesti 2010-luvulla uudenlaiset haasteet – sosiaalisen median läpimurto, yleinen asenteiden koventuminen globaalisti, rasistiset puhetavat
- ILO169 ratifioimisen jäätyminen – kiista saamelaismääritelmästä – Jäämeren radan suunnittelu – Tenon kalastussopimus Norjan ja Suomen kesken
- ”radikaalin saamelaisuuden paluu” – aktivistit, passivistit – saamelaistaiteilla suuri merkitys etnopolitiikassa > uudet ajatukset ja verkostot
- 2025 päättyi pitkäaikainen kiista saamelaiskäräjälaista – mihin suunta nyt? – peruskysymykset pysyvät

Suohpanterror: ”Huuto”.

Nuorten uudet haasteet

- Niillas Holmberg: *Halla Helle* (2021): koloniaalinen mielenhäiriö < ”oikean” saamelaisen ihanne. odotukset: osattava perinteisen elämän niksit ja pärjättävä alkuperäiskansan nykytodellisuudessa, osattava ILO169:t ja pystyttävä puhumaan perinteisistä henkisistä arvoista > saamelaiset nuoret kävelevinä tietosanakirjoina – saamelaisten historiasta odotuksena kolonialismin kokemukset?
- Áile Aikio: ”Kun omaa kulttuuria on usein esitetty menetysten ja kadonneiden kulttuuripiirteiden kautta, voi olla vaikea luoda uudenlaista ymmärrystä siitä, että saamelaiseksi elämäksi riittää se, jota saamelainen elää”

Moniääniset tarinat ja tulkinnat

- väärinkäytösten ja alistamisen tarinat on kirjattava esiin – näiden kokemusten ja traumojen kartoittaminen ja sovittaminen: miten estää toistumasta eri muodoissa
- synkät tarinat herättävät epätoivoa ja ahdistusta – miten nostaa esille myös voimaannuttavia tekijöitä?
- vanhemman polven pärjäämistarinat, kipeitäkin kokemuksia osin ironian tai huumorin avulla = ”meijän tarinat” – tuovat esille vanhempien ja isovanhempien voimaa ja kykyä pärjätä
- nuorille tärkeä huomata, että vaikka huonoja ja synkkiä vaihteita, on silti pärjätty ja eletty – katse ei vain menneeseen, vaan myös tulevaisuuteen

Tarinoiden moniäänisyys

- suoraviivaisten tulkintojen sijaan tärkeää syventää tapahtumien ja taustojen selvittämistä, jotta myös nykypäivän tilanne valottuu
- menneisyyden monimuotoisuuden ja -tasoisuuden hyväksyminen ei poista mahdollisuuksiamme olla kriittisiä sille, mitä ennen on tapahtunut = ei tarkoita historian kipukohtien ja epäoikeudenmukaisuuksien sivuuttamista – sen sijaan tasapaino
- prof. Marja Tuominen: historialliset esitykset monitasoista kamppailua muistamisesta sekä tunnistetuksi ja tunnustetuksi tulemisesta – tunnustuksen puute estää keskustelua ja kokemusten purkamista, joka johtaa menneisyyden jälkien korjaamiseen ja sovitteluun

Tarinoiden moniäänisyys

- suoraviivaisten tulkintojen sijaan tärkeää syventää tapahtumien ja taustojen selvittämistä, jotta myös nykypäivän tilanne valottuu
- menneisyyden monimuotoisuuden ja -tasoisuuden hyväksyminen ei poista mahdollisuuksiamme olla kriittisiä sille, mitä ennen on tapahtunut = ei tarkoita historian kipukohtien ja epäoikeudenmukaisuuksien sivuuttamista – sen sijaan tasapaino
- prof. Marja Tuominen: historialliset esitykset monitasoista kamppailua muistamisesta sekä tunnistetuksi ja tunnustetuksi tulemisesta – tunnustuksen puute estää keskustelua ja kokemusten purkamista, joka johtaa menneisyyden jälkien korjaamiseen ja sovitteluun
- ”menneisyydellä on merkitystä, koska me olemme sille tunnustuksen velkaa”

Giitu! Takkâ! Spässeb! Kiitos!